

Almasjlasj riektájda rijkalasj doajmmaplána

Sisanáduš rijkalasj unneplágojda
Ráddidusá tjála 2001/02:83

FAKTABLAD

Justitiedepartementet

Ju 03.09 Juni 2003

lulesamiska

**Ráddidus vattij ádájakmáno 2001 rijkabiejviida
tjállagav "En nationell handlingsplan för de
mänskliga rättigheterna" (2001/02:83).
Tjála lij hámenis vuostasj Svierigin. Ráddidus dán
tjállaga baktu vuodot tjoahkke vuojnov giehtadal-
lamij almasjlasj riektáj gávttuj rijkalattjat.
Doajmmaplána dáttot muhtem vuorodum ássijit,
aktan rijkalasj unneplágojda suojev.**

Ma li almasjlasj riektáj?

Almasjlasj riektá álgon FN:a aktisasj diedádušán
almasjlasj riektaj gávttuj 1948 märostuvvin. Almasjlasj
riektá li dan rájes máttijn konvensjávnašnáj vijdeduvvam
ja tjielggiduvvam. Konvensjávnaš li stáhtajda
juridihkalattjat nággijiddje ja deklarásjávnaš. Almasjlasj
riektá njuolgadahtti vidjurijt stáhta ja aktugasj ulmuttij
gaskan. Njuolgasusá li aktugatttaj tjanádum ja gálggá
máhttet riektájt aktu jali aktan iehtjádij niektit.

Ma li de almasjlasj riektáj?

Riektá ienemusát juogaduvvi umasse ásjida.
Gaskanisá e árvon aneduvá ja gájka li sámmi ájnnaša.
Gasskasattjat aktijbarggi ja sámmi állesvuodas li oase.
Ekonomalásj, sosiálasj ja kultuvralásj ássje li guovddel
politihkalasj ássijida ekonomalásj juogadime,
barggoviessoma, varresvuhtasujto, áhpadusá ja
fuolkepolitihka gávttuj tjanadum. Li gájkbadjásasj
ássje buorrelágásj viessomvidjurijda. Da ássje guoski
ávtábále ájnas riektáássijit degu buohtaárvo sjiervij
gaskan, sámmi báلكká jábdddásasj bargguj, riektá
skávláj ja fáhkkašasj riektájda. FN:a konvensjávnašnáj
ekonomalásj, sosiálasj ja kultuvralásj riektáj gákttuj
bággaluvvá, stáhta galggá biedjamdagojt álgadahttet
suojmma dájt riektájt állidittjat.

Viesájdiddje ja politihkalasj riektá li moalggem-
friddjavuohta, jáhkkuakfriddjavuohta ja fuolk-
keviessomij riektá. Duodden li riektá ma rávkki
aktugattja integritáhttaj roattov valla stáhta aj
suojev vaddá iehtjádij vuoledimijda, bv. buorkkum
oarjjevuhtaj ja bijnedibmáj. Riektá le aj friddjavuodav
ij galga soajttema baktu bieštet.

FN:a aktisasj diedádušá milta almasjlasj riektáj
gávttuj almasjlasj riektá galggi gábtjtát divna ulmuttijit
juska ulmusjtjárdá, lijkkébájno, sjiervve, giella,
jáhkkuadahka, politihkalasj jali ietjá vuojno, sisrijkasasj
jali sosiálasj duohke, ábmudahka, máddo jali virgge
ietján náv gáhtjoduvvam tjuolldembuorgulvis. Dán
buorgulvisán le aj tjuolldem seksualasj vuoge diehti.

Dábdijdušá li vuosedam ij-tjuolldemprinsihppa ja
dan állidimen le ájnas sisanáduš ulmuttijida ma gulluji
sisrijkasasj, álmuktjerdak, gielak jali jáhkkuak
unneplágojda, degu iemeálmuga gávttuj.
Bigoduvvam le vil dárbbu suojev ietjá rijkajgasskasasj
konvensjávnašnáj állestit.

Svieriga dájmadiddje

Ráddisusán ja stáhtalasj ja komuvnalasj tjuottjudusán
le ávdásvástáduš almasjlasj riektá e doajeduvá.
Moatte dájmadiddje sebrudagán, goappátjagá almmul-
asj ja aktugattja bargonisá doarjodi almasjlasj riektá
ávdeduvvi ja suoddjiduvvi. Doajmmaplánaš tjuovvo
dájmadiddje dáttoduvvi: Rijkabiejvij ássjeulmutja,
duobbmóstávlá, stáhtalasj tjuottjudusfábmudagá aktan
ráddidusá ássjeulmutja, komuvna ja lánndadikke,
barggomárnána oase, dájmadagá ja aktugasj
organisásjávnaš.

Almasjlasj riektájda doajmmaplána

Aktijdum násjávnašnáj (FN:a) väráltkonferansan 1993
Wien almasjlasj riektáj gávttuj stáhta gáhtjoduvvin
rijkalasj doajmmaplánaš almasjlasj riektájda vuododi-
mev árvvaladdet. FN le vil jagijt 1995-2004 FN:a
jahkeláhken áhpadussaj almasjlasj riektáj gávttuj
diededam.

Svieriga doajmmaplána le barggojuohkuis
Ráddiduskanslian aktisasj bargon bájken 240 rijkalasj
dájmadiddij gárvveduvvam. Dájmadiddje li
ássjeulmutja, ietjá fábmudagá, átsájdiddje, aktugattja ja
fáhkkašasj organsisásjávnaš, aktan ávdástiddij dáhkkuak
rijkalasj unneplágojs.

Doajmmaplána gájkbadjásasj ulmme le állesvuodav
gáhttit. Ávdedit Svierigis ja almasjlasj riektaj gájkbadj-
ásasj vuojnov vaddet. Mierredit biedjamdagojt ma
máhtti almasjlasj riektaj ávdedimev ja suojev buoredit.

Doajmmaplána stuorrát

Doajmmaplána le gálmmeájahkásaj ja le jagijn 2002–2004 fámon. Dan oajvveulme li:

- almalasj riektájt ávdedit ja suoddjit
- lasedum diedulasjuodav dahkat almasjlasj riektá ássjij gávttuj
- bargo almasjlasj riektájt ávdemusát stáhta tjuottjudusán aktidimev ávdedit
- áhpadusáv buoredit almasjlasj riektájt birra

Áhpadus dájmadime

Ráddidus adná áhpadus almasjlasj riektájt gávttuj le dárbbu buoreduvvat ja stuoráp sajev oadtjot svieriga sebrudagán. Diehto sosiálasj, ekonomalásj ja kultuvralásj riektájt gávttuj le dárbbu sierraláhkáj nanniduvvat. Ráddidus le danen muhtem fábmudagájda bargogáhttjusav vaddám ietjas virggeomatjijda áhpadusájt almasjlasj riektájt gávttuj tjadádit. Ráddidus ájggu aj tjavtjan 2003 ja gidán 2004 virggeomatjijda ja áskelduvve ulmutjijda komuvnan ja lánndadikken konferensajt almasjlasj riektájt gávttuj fállat.

Diededimhádjem

Hájáttit diedov almasjlasj riektájt gávttuj le diededimstrategia hábbmiduvvamin. Ráddiduskanslia webbabielle almasjlasj riektájda le dán strategian oasse www.manskligarattigheter.gov.se. Webbabiellen gávnnuji diededime almasjlasj riektájt gávttuj, vuodim ja ájnas ássjepáhppára guovlon, bv. svieriga diedádusa FN:a gáhttjokommiteajda. Dá diedádusá gávvádi vidjurav Svierigin almasjlasj riektájt gávttuj.

Lasedum aktidibme

Ráddiduskanslian le gasskasasj deparemannta barggojuogos vuododuvvam ulmijn gájkbadjásattaj aktidimev departementaj gaskan ássjij almasjlasj riektájt gávttuj lasedit. Vani válldet ávdásvástádušav mij gullu fáhkkadepartementajda sijá ieme dájman.

Barggojuohkusa dahkusin le aj doajmmaplánav gáhttit ja árvvaladdet.

Muhtem vuorodum ássje

Ráddidus ájggu ájgen muhtem vuorodum ássjij barggat. Vuorodum ássjij moatte gulluji dakkir guovlojda ma li dáttoduvvam aktavuodajn gá svieriga válggogisvuoda li rijkajgasskasasj organisásjávnaññ guoradaládum. Vuorodum ássje li: rijkajgasskasasj suodje doarrádallama ja bijnedime vuosstáj, suodje tjuolldema vuosstáj i.s. seksuálalásj vuoge, sjierve, sáhtusvuoda, álmuktjerdak ja kultuvralásj duoge

diehti, sáhtus ulmutjij riektá, máná riektá, vuorrasij riektá ja viessomássje ja sieradibme. Giehtadaláduvvi vil rijkalásj unneplágo ja sáme degu ássje friddjavuoda ieritváldema, riektá duobbmotávllá gáhttjalime, moalggemfriddjavuoda ja jáhkkudakfriddjavuoda gávttuj. Ráddidusá ulmme guovlon ja ájggeguovddel gárvedimbarggo dalloj doajmmaplanen diededuvvi. Mierredum proposisjávna ja ádá biedjamdago jnv. Svieriga rijkasjgasskasasj válggogisvuodaj gávttuj aj diededuvvi.

Divna vuorodum riektá gulluji aj rijkalásj unneplágojda ja sámijda. Tjuolldemássje giehtadaláduvvi stuorrát diehtobielen ” Ett utvidgat skydd mot diskriminering ” Ráddidus kanslia diehtobielen ” Nationella minoriteter och minoritetsspråk- en sammanfattning av regeringens minoritetspolitik ” ráddidusá unnepláhkopolitihkka állásappot gáváduvva. Vuollen riektálettat rijkalásj unneplágoj ássje dáttoduvvi.

Unneplágoj ja máttarálmmugij iemeriektá

Unneplágoj riektá gáváduvvi i.s. 27 ártihkkalin FN:a konvensjávnaññ viesjiddje ja politihkalásj riektájt gávttuj. Riektá gávttuj ietjas kultuvrav, jáhkkudagáv dájmadit ja ietjas gielav adnet ártihkkalin diededuvvá riektá galggi sierraláhkáj suoddjiduvvat. Europaráde rábmakonvensjávnaññ rijkalásj unneplágojda suoje gávttuj le masi Svierik jagen 2000 lihtudij. Svierik nanustahtij aj sámme jage biejadusáv rijkadajva- jali unnepláhkogielaj gávttuj. Ráddimlágan, Svieriga vuodolágajs akta, diededuvvá i.s. álmuktjerdak, gielak ja jáhkkudak unneplágoj máhttelisvuoda ájmon anedit ja ávdedit ietjasa kultuvrra- ja sebrudakviessomav viertti ávdeduvvat.

Rijkalásj unneplágo

Svieriga álmuktjerdak ja kultuvralásj moattegárd- dásasjuodan le guhka histávralásj dáhpe. Juohkusij moatte ma li guhka ájgev unneplágo Svierigin árrum li aktijvalattjat ietjasa juohkusa kultuvrav ja gielav suoddjim. Vilá uddni li svieriga sebrudagás viesso oasse. Siján li ietjasa jáhkkudak, gielak jali kultuvralásj aktavuoha ja sihto ietjasa identitehtav ájmon anedit.

Svierigin li vihtta rijkalásj unneplágo: sáme (le aj iemeálmuk), svieriksuobmelattja, duornusliegega, roma ja juvdára.

Svieriga unnepláhkopolitihka ulmme le suojev rijkalásj unneplágojda vaddet ja nannodit sijá máhttelisvuodajt bájnattjimfábmuj. Histávralásj unnepláhkogielaj doarrádit vaj viesso bisoduvvi. Tjadádit dáv moatte biedjamdago goappátjagá rijkalattjat ja dajvalattjat rávkaduvvi.

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm • tfn växel 08-405 10 00

Diehtobieles ienebu rávviduvi Justitiedepartementas, tfn 08-405 10 10.
Fákxa 08-20 27 34. Ráddidusá webbabielle: www.regeringen.se
Justitiedeparemtenta e-pávsstáadrässa: registrator@justice.ministry.se

Prienntidum XBS Grafisk Service, Stockholm, biehtsemánon 2003. Diehtobielle le Justitiedepartementas
dagádum. ÁrtihkaNr. Ju 03.09